

HERMAN OTTÓ A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁGRÓL ÉS AZ ETHNOGRAPHIÁRÓL, 1892

HUSZTY SÁNDOR

1889. október 27-én megalakult a Magyarországi Néprajzi Társaság. Csaknem félezer tagot számlált, közöttük Herman Ottót. Alakulását követő évben, 1890-ben megindította folyóiratát, az Ethnographiát. 1891 végén elhunyt Hunfalvy Pál és a Társaság válságos helyzetbe került. Veszedelmesen csúszott az anyagi csőd felé, mert többet publikált, mint pénzügyi ereje engedte volna. A nyomdászámbla növekedése folyóiratának fennmaradását, tehát a társaság létét is fenyegette. Ekkor állott elő javaslattal az 1892 februárjában tartott választmányi ülésen Herman Ottó. Meg kell alkotni Xántus Jánosból és kilenc, a néprajzért áldozni kész férfiúból egy bizottságot, mely a társaság széthulló kereteit egybeszegezi. Míg a gyűlésen folyt a vita, Herman Ottó eszmét cserélt valaki közelében ülővel oda-vissza tologatott papiroson, pongyolán ceruzával. A jegyzetek reánk maradtak:

„[Herman Ottó:] Én már tisztában vagyok Csákyval is, bizonyos feltételek alatt megadja a subventiót. Török Aurél *velem* belép az elnökségbe; most alkuszom az összehasonlító nyelvészsel.

Most így áll a lista: Xántus tiszteletbeli elnök
Herman Ottó elnök (tárgyi ethnogr.)
Török Aurél alelnök (anthropologia)
Munkácsy Bernát alelnök (összehasonl. nyelv.)
esetleg Goldziher

Szerkesztőség Herrmann Antal szerkesztő titk.
elnöki Vikár Béla ügyvivő titkár
felügyelet Katona másodtitkár
alatt Borovszky pénztáros
Könyvtáros

[Ismeretlen:] Jobb lesz Katona első titkárnak, maradhat Herrmann szerkesztő

[Herman Ottó:] Katona nem megnyerő s nem mozgékony ember; a másodtitkárságot én is keveslem, lehetne talán 4dik alelnök, az összehasonlító Folklore számára Vikár síma, ügyes ember. Mint a term. tud. társulatnál 32 tag *tekintettel a szakokra.*

[Ismeretlen:] Szakok szerint még most lehetetlen, mert tulajdonképp itt egy szak dominál: a tárgyi ethnographia, erre kevés ember van. Másrészt

egyres nemzetiségi tanulmányokkal foglalkozik (örmény, bolgár, cigány stb.) a tárgyi ethnographiában és a nyelvészetiben is egyaránt szűkölködik. Maradjon a választmány egyelőre osztatlan, később lehetnek szakosztályok.

[Herman Ottó:] A választmány osztatlan is. A szakokra való tekintetnek az az értelme, hogy a dolgozatok lehetőleg *szakszerű bírálaton menjenek keresztül*. Ez lényeges, mert biztosíték az egyoldalúság és elsekélyesedés ellen, a melyben már *benne vagyunk*.

[Ismeretlen:] Lehet megtenni, de nem bízom benne, mint a szerkesztőbizottságokban sem, a fődolog alkalmas embereket találni.¹

Az indítványozó Herman Ottó elkészítette a három albizottság, a csupán tervnek maradt Hunfalvy-bizottság összetételét és a társaság tisztikarának névsorát:

„Néprajzi társaság

Bizottságok:

Alapszabály revízióra

Elnök: Xántus János	} fölkérve még Dr. Török Aurél egyet. tanár
Előadó: Herman Ottó	
Tagok: Goldziher Ignác	
Munkácsy Bernát	

Pénztár és tagok jegyzéke

Elnök: Réthy László
Tagok: Jankó János
Strauss Adolf (lemondott)

Könyv és levéltár

Elnök: György Aladár
Tagok: Pápay Károly
Patrubán Lukács

Számbavehető

Alexy
Benedek
Molnár
Huszka

Hunfalvy bizottság:

Herman Ottó
Herrmann Antal
Vikár Béla
Réthy László
(nincs megalakulva)

Candidatio:

Tiszteletbeli elnök: II. Munkácsy Bernát (nyelvészet)
Xántus János III. Goldziher (ethnographia)
(Réthy László?) Főtitkár: Katona Lajos (Folklore)
Elnök: Herman Ottó Szerkesztő titkár: Herrmann Antal

1. Herman Ottó és ismeretlen üzenetváltása H. és k. n. [1892. febr.] Magyar Tudományos Akadémia kéziratára (továbbiakban MTA).

Másodtitkár: Vikár Béla
Pénztárnok: Borovszky Samu (?)

Alelnökök: Könyvtárnok: ?

I. Török Aurél
(Anthropológia)²

A 9-es bizottság március 17-én értekezletet tartott és azon megbízta Herman Ottót, hogy készítsen kérvényt a kultuszminiszterhez anyagi támogatásért. Először 3—500 forintnyi összeget várna a társaság a reformok végrehajtásához, majd engedélyt, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum saját hitelkeretéből 4—500 forinttal segíyezhesse az Ethnographiát. Ugyanakkor beadványt Pulszky Ferenchez, a Nemzeti Múzeum igazgatójához az Ethnographia elismeréséért. Az ügyiratok elkészültek, közölte a társaság folyóirata. Az itt olvasható fogalmazvány a Múzeumnak szóló volt, melyet ezután egy kissé átalakított a március 26-i választmányi ülés:

„Méltóságos Igazgató Úr! A Magyarországi Néprajzi Társaság, mely hazánkban első sorban tűzte céljává a néprajz szakszerű művelését, rövid pár évi fennállása után súlyos anyagi válság elé jutott. A kezdet rendkívüli nehézségei, a kellő anyagi pártolás hiánya, idő folytán oly állapotot teremtettek, hogy ma a társaság folyóiratának, az „Ethnographiának” és vele együtt a társaságnak létele vált kérdésessé. Ily körülmények között a választmány alaposan átvizsgálta a társaság jelen viszonyait, elhatározta annak újjászervezését és hogy minden eszközt megragad, mely a társaságot megmentéséhez és biztosabb alapon való eredményesebb fejlődéshez vezetheti. Mint egy ily rendkívüli segédeszközt kérjük Méltóságod útján a Nemzeti Múzeum anyagi támogatását.

Méltóságos Igazgató Úr! Tudomásunk van arról, hogy a Nemzeti Múzeum javadalmazásában kiadványok czímen évenként egy jelentékenyebb tétel szerepel. E tételből, értesülésünk szerint, a szorosan vett múzeumi kiadványokon kívül, nem egy hézagpótló, de a Múzeum körén kívül álló, tudományos folyóirat (mint az Archaeologiai Értesítő, Természetrizai Füzetek, Könyvszemle) nyer segíyezést, a mennyiben tért ad a múzeumi gyűjtemények anyagának feldolgozására. E körülmény bátorított fel bennünket arra, hogy a nevezett javadalomból társaságunk közlönye, az Ethnographia számára ez évre néhány száz forintnyi, rendkívüli segélyért esedezzünk. Az ily segíyezés által módunkban lenne folyóiratunk színvonalát emelni, más részről a Nemzeti Múzeum nagybecsű néprajzi gyűjteménye tárgyainak feldolgozásával némi erkölcsi viszonzást nyújthatnánk a nyert anyagi támogatásért.

Méltóságos Igazgató Úr! Felesleges lenne kérelmünk támogatására hosszabban kifejtenünk hazánkban a néprajzi kutatás jelentőségét, sürgősségét hosszasan fejtegetnünk Méltóságoddal szemben, ki annyi jelét adá annak, hogy néprajzi kutatások és társaságunk lelkes barátja, pártfogója. Azért itt csupán annak ismételt kiemelésére szorítkozunk, hogy a kért támogatás elnyerése társaságunk létkérdésével függ össze. Társaságunk bukása hosszabb időre útját

2. Herman Ottó tisztikar-tervezete H. és k. n. [1892. febr.] MTA.

vágná hazánkban minden újabb, sikeresebb mozgalomnak a néprajzi kutatás érdekében.”³

Elkövetkezett az 1892. május 7-i közgyűlés, melyen Herman Ottónak kellett volna elmondani a társaság reformját. Nélküle is egyhangúlag fogadta el az előterjesztést a megjelent tagság. A lefolytatott szavazás után a tisztikar jelölő listája csak annyiban módosult, hogy Vikár Béla helyett Katona Lajos jutott be, s az üres könyvtárnoki helyre Jankó János. A következő héten, május 14-én volt a választmány alakuló ülése, melyen Herman Ottó elnök indítványára továbbra is megtartották a 9-es bizottság szervezetét is, ami lényegében azonos volt a tisztikarral és felhatalmazták az elnököt, hogy ha a társaság érdekei azonnali döntést követelnek, még a 9-es bizottság meghallgatása előtt intézkedhessék „különösen a társulati folyóirat ügyének és a társ. ezzel összefüggő anyagi helyzetének rendezését illetőleg”.⁴

A teljhatalom biztonszágot adott Herman Ottónak és intézkedéseinek eredménye hamarosan mutatkozott a pénztáros jelentésében is, mikor július közepén beszámolt a folyóirat júniusi füzetének elkészültéről:

„Nagyságos Elnök Úr! Minthogy holnap reggel kezdem meg egy hónapi szabadságidőmet s elutazom, szerencsém van Nagyságodat értesíteni, hogy a júniusi füzet nyomdai költségét (3 ív 90 frt; bélyeg 8.60, 600 címszalag á 30 péld. 16.—) összesen 114 frt 60 kr a Közművelődés nyomdának megküldöttem. A 9-es bizottság jun. 25-iki ülésének határozatából elnöki felhatalmazást nyertem, hogy a pesti hazai első takarékpénztárban elhelyezett s a szept.—decz. füzetek biztosítására szánt 400 frtból addig is, míg a Rökk-alapból kiutalványozandó pénzüsszeg befolyik, 300 frtot küldjek meg a Közművelődés nyomdának, a mely ellen jul. 5-ére árverés volt rendelve. Én az összeget el is küldöttem s ezúttal arra kérem Nagyságodat, hogy a cultusminiszteriumtól folyóvá teendő pénzből 300 frtot az említett hiány pótlására reselválni méltóztassék. Mint már említettem, az eljárásra írásbeli utasítást kaptam Török Aurél alelnök úrtól. A tagdíjhátralékokból eddig 193 frt folyt be, melyből 150 frtot fordítottam nyomdai tartozások törlesztésére. Most már Hornyánszky is teljesen ki van elégítve.”⁵

Októberre azután, hogy a társaság ügyeit rendezte és az Ethnographia jövőjét biztosította, meguntá Herman Ottó a választmány zaklatását, beadványt készített Csáky Albinnak;

„Nagyméltóságú Minister Úr! Kegyelmes Uram! Engedje meg, hogy fontos ügyben a következőket terjeszthessem Nagyméltóságod kegyes megfontolása és ítélete alá.

A ‚Magyarországi Néprajzi Társaság’ kebelében újból és oly válság tört ki, a melynek én többé sem ura, sem részese nem lehetek. Félrevonulásom előtt azonban teljesíteni akarom azt a becsületbeli kötelességet, hogy teljes, tiszta és nyílt fölvilágosítással szolgáljak Nagyméltóságodnak, mint a kinek tudtával választattam meg a társaság elnökévé és mint a ki — elismerem — mindent megtett arra, hogy a társaság fennmaradjon.

3. A Magyarországi Néprajzi Társaság kérvénye Pulszky Ferenchez Bp. 1892. márc. Fogalmazvány, MTA.

4. Ethnographia 3 1892. 292. p.

5. Borovszky Samu levele Herman Ottónak Bp., 1892. júl. 15. MTA.

A társaság újabb bonyodalmanak képe a következő:

A társaság első elnöke, bold. Hunfalvy Pál, az administratio összességét a társaság titkárára, *Dr Herrmann Antalra* bízta, kinek önkényes vezetése alatt e téren egy sajátságos bifurkáció fejlődött ki. A míg t. i. a pénztáros külön kezelte és számolta el a társaság rendes bevételeit és némely kiadásait és rendszeren kis fölöslegekkel zárta le az évi számadást, addig a titkár ismét külön egyrészt pusztán szóbeli megegyezések alapján vezette a nyomdai dolgokat és pedig úgy, hogy hatra-vakra nyomtatott, tehát folyton növelte a társaság adósságát, a melynek állásáról a külön számoló pénztáros sohasem bírt kellő tájékozottsággal. Ez a gazdálkodás vált a súlyos anyagi bajok kútforrásává.

Ehhez járult az is, hogy a tagok nyilvántartása nagy mértékben hiányos volt, a mi a rendes bevételekre bénítólag hatott, a társaság hitelét és tekintélyét pedig nem kis mértékben sértette.

Hogy e 'nyilvántartás' mit jelentett, ezt legjobban az bizonyítja, hogy a midőn a titkár pld. 1891re a tagok számát 604re vette, akkor ezekből csak 192 fizetett tagsági díjat és így volt ez a megelőző években is.

A midőn a helyzet már-már tarthatatlanná vált, akkor halt meg *Hunfalvy Pál* s akkor ragadtam meg én a kezdeményezést arra, hogy a társaság állapota tisztáztassék.

E tisztázás eredménye az volt, hogy akkor a midőn a pénztáros 31 frt 21 kr *fölösleget* mutatott ki, ugyanakkor *a társaság mégis a nyomdáknak és a szerzőknek 1793 forinttal tartozott!*

A mi e bajt különösen fokozta, az az a körülmény volt, hogy a midőn a visszasság kitűnt, a társaság rendes, évi bevételei már ki voltak merítve s csupán hátralékokról — lehetett még szó, a melyeknek behajtása azonban, a nyilvántartás páratlan rosszasága folytán csak minimális eredménynyel kecsegtetett. Minthogy ez a helyzet az év elejére esett, hozzá a nagyobb hitelezők nyugtalankodtak s arra sem volt semmi mód, hogy a társaság folyóiratát rendszeren kiadhassa, *a társaság tulajdonképpen a bukás szélére került, a melytől még a 650 frtnyi alaptólke feláldozása árán sem menekülhetett volna meg.*

De a helyzet tisztázva lévén s ebből folyt a mentési kísérlet iránya.

Az én ajánlatomra fordult akkor a társaság Nagyméltóságodhoz s f. é. márczius 26kán nyújtotta be kérvényét, a melynek eredménye Nagyméltóságodnak f. é. április hó 7kén kelt, 14.552 számú kegyes leirata volt, a melynek értelmében a társaság 500 forintot a Nemz. Múzeum alapjából oly kikötéssel kapott, hogy annak erejéig a N. M. néprajzi osztályának nevezetesebb tárgyai ismertessenek — és avval a hozzáadással is, hogy a társaság folyóirata a N. Múzeum hivatalos kiadványai közé soroltassék; továbbá megígérte Nagyméltóságod, hogy *annak idejében* még a Röck Szilárd alapjából is egy megfelelő összeget utalványozni fog.

A társaság időközben — f. é. május 7kén megtartotta közgyűlését, melyen én nem voltam jelen. A közgyűlés elfogadta az egész reformtervezetet, mely két hónapi munkámba került; elfogadta az alapszabály módosítást és engem választott meg elnökének, *mit én abban a hitben, hogy a közgyűlés határozata érvényes, el is fogadtam.*

A helyzet rendkívüli voltára való tekintetből, mindjárt az új választmány megalakítása alkalmával fölhatalmazást kértem arra, hogy a társaságnak zilált

anyagi helyzetéből való kibonyolódásra belátásom szerint mindent megtehessek; végső szükség esetében, ha a hitelezők zaklatókká válnának, még a 650 frtnyi alaptőkéből is vehessek fel kölcsönt. E fölhatalmazás nekem meg is adattott.

Első intézkedésem ezután az volt, hogy a hátralékok behajtassanak s e művelettel kapcsolatban a tagok névsora kiigazítottassék, a mit *Dr Borovszky Samu* pénztáros végre is hajtott. Az eredmény az lett, hogy a mintegy 4000 forintnyi hátralékból befolyt 307 f 50 kr; egyben a tagok névsora is rendbe jött. A befolyt pénz nyomban adósság törlesztésére fordítottatott. A többi hátralékról azonban le kellett mondani, *mert a tagokat a fizetésre semmi sem kötelezte.*

Második intézkedésem az volt, *hogy a pénzkezelést egyesítettem; s e végett a következő megállapodásra jutottam a kolozsvári 'Közművelődés' nyomdával, mint főkövetelővel, kinek a társaság 1200 forinton felül tartozott:*

1. Pénzbeli dolgokban a nyomda *csupán velem érintkezik*, a szerkesztőtítkárral semmi esetre sem;

2. *Az adósságcsinálásnak véget vetek s a nyomda f. é. júniustól kezdve az időközben a Nemzeti Múzeumnál utalványozott 500 frtnyi járulékból fizetve kapja a füzeteket.*

3. Abból az összegből, a melyet Nagyméltóságod a Rökk alapból — akkor még csak majdan — utalványozni fog, a nyomda 4/5 részt kap adósság törlesztés fejében.

Ez összeg 1/5dét a pénztár számára szántam, mert a rendes bevételek az 1892dik évre ki voltak merítve, nekem pedig még a folyóirat illusztrálásáról is gondoskodnom kellett.

A nyomda ezeket elfogadta s ekkor — f. é. június végén — a helyzet ez volt:

1. A pénztáros kapott a Nemz. Múzeum adta 500 frtból 100 frtot készpénzben, hogy a júniusi füzet költségét kifizesse;

2. A maradék 400 forintot betettem a takarékpénztárba s az erről szóló könyvet beadtam a pénztárba, *avval a világos rendelettel, hogy ez a pénz arra való, hogy a társaság egyedüli eszközének, a folyóiratnak megjelenését a f. é. végéig, tehát a míg a társaság ismét rendes bevételekhez juthat, lehetővé tegye.*

3. Minden jövedelem, a mely ezentúl talán még elérhető, adósság törlesztésére fordítandó.

Csak a midőn mind ezek rendben voltak, indultam el Erdélybe némely márdántani megfigyelések megejtésére. Megjegyzem, hogy akkor még a Rökk alapból semmi sem volt utalványozva, az összeg sem volt ismeretes.

Alig tettem ki azonban a lábomat Budapestről, a titkár, Dr Herrmann Antal azonnal elnökségi értekezletet hívott össze, a melyen bírói végrehajtási meghagyásokat mutatott föl, melyek egy papírgyár részéről a 'Közművelődési' nyomda ellen voltak intézve. A titkár úgy állította oda a dolgot, mintha a nyomda a *Néprajzi társaságtól kérne pénzt*, azért, hogy az árverést kikerülje és ő — a titkár — *e követelés teljesítéséhez állását kötve, csakugyan reábirta a Dr Török Aurél egyet. tanár első alelnök alatt tanácskozó elnökségi értekezletet arra, hogy a folyóirat biztosítására szolgáló s Excellentiád rendelete értelmében is csak publicatiókra fordítható, takarékpénztárilag kezelt 400 frt hoz hozzányúljon, abból 300 frtot a nyomdának adósság törlesztés czímén utalványozzon,*

a mi meg is történt! úgy gondolkozáván az értekezlet, hogy e hiány majd jóvá lesz tehető abból az összegből, a melyet Nagyméltóságod majdan a Rökk alapból utalványozni fog.

Minthogy azonban ez az eljárás határozottan beléütközött abba az egyezésbe, a melyet én a nyomdával kötöttem; de beléütközött abba is, hogy oly pénz adatott adósságtörlesztésre, a melynek a miniszteri rendelet szerint is speciális rendeltetése volt, én, a midőn a dolgot megtudtam, azt vizsgálat tárgyává tettem, annyival is inkább, mert a Rökk alapból később befolyt 300 frt helyre pótolta ugyan a támadt hiányt, de minthogy ez épen akkora összeg volt, a mekkorát az elnöki értekezlet a nyomdának előlegezett, a társaság elesett az általam kikötött 1/5 résztől, vagyis 60 frttől, a melyre a társaság élete reászorult s a mi-be a nyomda belényugodott volt.

A vizsgálat eredménye a következő:

1. A midőn Dr Herrmann Antal titkár az elnökségi értekezletet összehívta, ennek *csak árverési meghagyásokat mutatott föl, nem pedig oly átiratot is, amelyben a 'Közművelődés' nyomda a M. Néprajzi társaságtól kér pénzt.*

2. A nyomda *nem is a Néprajzi társaságtól, hanem Dr Hermann Antaltól kért pénzt, mint a ki személyesen is tartozik a nyomdának, azonfelül ennek sok oly vállalatot szerzett, a mely adósságban végződött, úgy, hogy a nyomdával ilyen Herrmann Antal féle vállalatok után egyedül Budapesten 3—4000 frt követelése van.*

3. Dr Herrmann Antal a helyett hogy maga fizetett vagy a többi adóst erre reábirta volna, *inkább fölhasználta a Néprajzi társaság elnökségi értekezletének jóhiszeműségét s úgy tüntetve fel a dolgot, mintha a nyomda a Néprajzi társaságtól követelne pénzt, reábirta az értekezletet, hogy a speciális rendeltetésű pénzhez hozzányúljon, a társaság anyagi ügyeinek rendezését esetleg komolyan veszélyeztesse, mindenesetre most tetemesen megnehezítse, az én tervemet pedig, a melyért felelősséget vállaltam, megbolygassa.*

A titkárnak ez jellemző eljárása bírt annak kimondására, hogy iránta bizodalommal nem viseltetem, mire ő beadta a lemondását, *kijelentven azt, hogy lemondásának választmányi elintézéséig folytatja a hivatalt, a f. é. szeptemberi felolvasó ülést és a füzetet is előkészíti.*

Minthogy a titkár lemondása annál komolyabb eset volt, minél bizonyosabb az, hogy a társaság anyagi bajait ő idézte föl s azok még nem voltak elenyésztetve, tehát a titkárnak legalább erkölcsi felelőssége fennállott, én, hogy a választmánynak az elhatározást megkönnyítsem, újból számba vétettem a pénztárt és az egész helyzetet, mely a következő volt:

A midőn a társaság ügyeinek vezetését átvettem, volt:

Tartozás	közel	1793 f.
Azóta törlesztetett		1090 f.
Maradt még fizetendő		703 f.

Azonkívül a folyóiratot az év végéig biztosítja az a 400 frt, mely még a takarékpénztárban van.

Nagyméltóságod segítsége s a pénztári kezelés egyesítése a helyzetet a társaság javára teljesen megváltoztatta.

Az egész helyzetből így mutatkozott a jövő:

A tisztázott tagsági névsor 1893ban biztosít bevételt 1800 frtot
Nagyméltóságod 1893ra is meghagyván

1. A múzeumi járulékot	500 frtot
2. A Rökk alapból a	300 frtot

Lehet 1893ban a jövedelem	<u>2600 frt.</u>
---------------------------	------------------

Ez nemcsak hogy fedezné a társaság folyóiratának költségét, hanem megengedné az összes tartozások törlesztését is, úgy, hogy a társaság 1894ben, még abban az esetben is, ha tagjai nem szaporodnának, már szerény tiszteletdíjat adhatna a szerzőknek, a mely nélkül ma már havi folyóiratot fenntartani nem is lehet.

Mint hogy pedig utóbbi időben a 'Közművelődési' nyomda, mint főhitelező, melynek még 703 frttal tartozott a társaság, a zaklatás útjára lépett, én azért is, hogy a társaságot a zaklatástól megmentssem, de azért is, hogy a folyóiratot Kolozsvárról ide, Budapestre áttelepíthessem, annak szerkesztését, úgy adminisztrációját egyszerűsítve, ellenőrizhetővé is tegyem, éltem a választmány meghatalmazásával s a következő egyezményt kötöttem a nyomdával:

1. A nyomda Budapestre szállítja az 'Ethnographia' folyóirat feles példányait, melyek nála raktáron vannak;

2. Ekkor kap a társaságtól adósság-törlesztés fejében 500 frtot.

Ezt az összeget az alaptókéből kellett kölcsön venni.

A nyomda erre reá állott, s a társaság adóssága 200 frtra csökkent.

Evvel azt akartam elérni, hogy a társaság élete nyugodt mederbe térhessen, annyival is inkább, mert a Dr Herrmann Antal féle inaugurált adminisztráció teljesen megszűnt.

A társaság főhitelezője ezentúl nem a türelmetlenkedő, zaklató nyomda, hanem saját alaptókéje. Mindezekon kívül a társaság erős erkölcsi alapot nyer azon kapocs által, a mely N. M. rendelete értelmében a Nemzeti Múzeumhoz csatolta.

Teljes megnyugvással úgy tekintettem a dolgot, hogy a társaságot a bajai-ból való kibontakozás útjára vezettem s bátran léphetek a választmány elé, hogy cselekvéseimről számot adjak.

De nekem a kibontakozás útján mégis meg kell állnom, nemcsak, hanem egészen félre is kell vonulnom a társaságtól. Az ok pedig a következő.

Megtörtént, hogy Dr Herrmann Antalt a lemondásban követte Dr Török Aurél első alelnök, majd Dr Réthy László másodtitkár, majd Dr Katona Lajos jegyző. Dr Herrmann Antal pedig ígérete és kötelessége ellenére, sem a szeptemberi füzetet, sem a szeptemberi felolvasó ülést nem készítette elő, noha minden irat nála van.

Én nem kutatom azt, vajjon ez a sok lemondás minek a következménye, nekem számolnom kell avval a ténnyel, hogy titkári hivatal nélkül is akkor, a mikor a lemondók még azt sem teszik meg, hogy a vál. által való helyettesítés-ig folytassák a kötelességökben álló teendőket, én a társaság ügyét nem vezethetem tovább.

Ebben az új helyzetben újból és tüzetesen vizsgáltam át minden körülményt, hogy a keletkezett bonyodalommal szemben állást foglalhassak és ekkor kitűnt, hogy én tulajdonképpen nem is vagyok a társaság elnöke s ugyanez áll f. é. május 7kén megválasztott egész tisztikarról, még pedig azért, mert a *Xántus János* akkori alelnök elnöklete alatt és *Dr Herrmann Antal* jegyzősége mellett megtartott f. é. május 7diki közgyűlés megtörte az alapszabályt, határozatokat hozott, választásokba bocsátkozott, noha nem volt határozatképes, mivel az érvényes alapszabály 25. §a szerint a határozatképesség 30 tag jelenlétét követeli, holott május 7én a jegyzőkönyv tanúsága szerint csak 24 tag volt jelen.

En erről a mai napon értesítettem úgy *Xántus János* alelnököt minthogy első sorban reá tartozik az, hogy a legális tisztikart és választmányt cselekvésre szólítsa, Hunfalvy Pál halála óta nem lévén a társaságnak elnöke.

Evvel kötelességszerűen beszámoltam Nagyméltóságodnak azért, mert ebben az ügyben a Nagyméltóságod vezetése alatt álló Ministerium mindenestre érdekelve van, szó lévén oly segélyről, a melyet a Ministerium nyújtott.

En, a ki az összegeket fölvettem, nyugtáztam és hováfordításukról intézkedtem, nyugodt lélekkel várom az abszolutoriumot mind azért, a mit rendkívül nehéz helyzetemben, mint kézből szájba élő ember, sokszor betevő falatom feláldozásával a Néprajzi társaság érdekében tenni iparkodtam és tettem is.”⁶

Herman Ottó az október végi rendkívüli közgyűlésre csak lemondó levelét küldte el. Hiába, mert azt ez az összejövetel figyelemre csak annyiban érdemesítette, hogy tárgytalannak mondotta ki a volt májusi közgyűlés határozatainak érvénytelensége következtében. Ám azért Goldziher indítványára az el nem fogadott elnöknek, de a reformterv elismert előadójának jegyzőkönyvi köszönetet szavazott. A gúnyos gesztusra Herman Ottó levelet írt Kuun Gézának, a társaság új elnökének november elején:

„Méltóságos Elnök Úr! A ‚Magyarországi Néprajzi Társaság’ mely szerencsés Méltóságodban elnökét tisztelni, azon a közgyűlésen, a melyen új tisztikarát megalakította, nem adhatta meg nekem s azoknak, a kik velem együtt működtek a fölmentvényt még pedig azért, mert a pénztárnoknak az a jelentése, a melynek alapján a fölmentvény megadható lett volna, nem készült el, oly okoknál fogva, melyek sem engem sem társaimat nem érinthetnek.

Mínthogy ezenfelül a jelenlegi választmány kebeléből hangok emelkedtek, a melyek részemről is, ki a társaság anyagi ügyeinek rendezésére teljhatalommal ruháztattam volt föl, egy összefoglaló jelentést szükségesnek vallottak, e jelentést a következőkben nyújtom át Méltóságodnak, avval a tiszteletteljes kéressel, hogy azt a legközelebbi közgyűlés elé juttatni s nekem ennek alapján a fölmentvényt kieszközölni méltóztassék.

A társaság egész helyzetét, úgy, a mint az Hunfalvy Pál halála után fennállott, egész hűséggel az a munkálat tárja föl, mely a társaság közlönyében, az ‚Ethnographiában’ — és külön is — nyilvánosságra jutott s A/ alatt itt is mellékelve van.

A mi a munkálatban nem bizonyult mint a valóságnak megfelelő, az a társaság tartozásainak képe, 16dik oldal, mely úgy a volt titkár, *Dr Herrmann Antal*, valamint a kolozsvári ‚Közművelődés’ nyomda állításainak és kimutatá-

6. Herman Ottó jelentése Csáky Albinnak Bp., 1892. okt. 4. Fogalmazvány, MTA.

sainak során, folyton változott, jellemezve azt a megbízhatóságot, a melyet a társaság a titkár ügykezelésében bírt, ki ugyanis a pénztárkezeléstől függetlenül vitte a nyomdai részt. Továbbá vérmesnek bizonyult az az előirányzat, hogy a négyezer forinton felül álló hátrálékból 600 frt lesz behajtható (20 oldal).

A midőn a volt titkár a tartozást így mutatta ki:

Nyomdának	973 frt 97 kr
Szerzőknek	310 frt 32 kr
Együtt	<u>1284 frt 29 kr</u>

Akkor az adósságot a magam és a pénztáros, Dr Borovszky Samu utánjárása így derítette ki:

Közmívelődési nyomda	1432 frt
Hornyánszky nyomda	100 frt
Szerzőknek (csak a titkár állítása)	310 frt 32 kr
Együtt	<u>1942 frt 32 kr</u>

Evvel szemben akkor, a midőn az ügyek vezetését átvettem, volt a pénztárban

	61 frt 67 kr
Alaptőke	661 frt
Hátrálékok behajtásából (talán)	600 frt
Együtt	<u>1322 frt 27 kr.</u>

Szembeállítva a tartozással

	1942 frt 32 kr
Hiány	<u>619 frt 65 kr.</u>

Minél fogva tisztán állott a tény, hogy a társaság még ha az alaptőkét belevonja is, *vagyonilag bukott volt*, a mit még az a körülmény súlyosbított, hogy a titkár által kimutatott tagsági számok soha sem feleltek meg a valóságnak mihelyt azok a tagsági díjak befizetésével szembesítették; a mint azt a munkálat 14 oldalán III alatt ki is mutattuk, és hogy a tagok névjegyzéke egyáltalában megbízhatatlan volt s lehetetlenné tette bárminemű előirányzat fölállítását.

A mi még ezeken kívül is reánehezedett a társaságra az az volt, hogy azoknak a tagoknak, a kik az 1892dik évre a díjat már befizették, a folyóirattal az egész évre tartozott, holott erre pénze nem volt és hitelhez tisztességgel többé nem folyamodhatott, mert rendes bevételei kimerültek s a hátrálékok bizonytalanok voltak.

E súlyos helyzet nyomása alatt keletkezett az a folyamodás, a melyet a társaság a Vallás és Közoktatásügyi Minister ő Nagyméltóságához 1892 évi márczius 17ke alatt intézett — p. 18 — s a melynek az volt az eredménye, hogy a társaság a 14.552 számú rendelet értelmében — p. 35 — a Nemzeti Múzeumtól 500 frtot kapott avval az ígérettel megpótolva, hogy ő Nagyméltósága a Rökk alapból is egy megfelelő összeget fog utalványozni.

A midőn azután május 7kén a társaság közgyűlése — melyet én jóhiszeműleg illetékesnek tartottam — engem elnöknek választott, úgy láttam a helyzetet, hogy annak veszedelmét választmányi ülésezésekkel elhárítani nem lehet, mert a hitelezők türelme fogyott, a társaság életét is fenntartani kellett, tehát minden a gyors cselekvéstől függött. Éppen ezért kértem a választmánytól teljes főhatalmazást — természetesen felelősség terhe alatt — arra, hogy legjobb belátásom szerint intézkedjem, végső szükség esetében az alaptőkéből is vehessek föl kölcsönt, a felhatalmazás megadatott miről a B/ alatti jegyzőkönyvi kivonat tanúskodik.

De azért én mindvégig minden lépésemet megbeszéltem az elnökségi értekezlettel s kivételt csak az az intézkedés alkotott, a midőn a titkár, Dr Herrmann Antal, távollétemben illetéktelenül arra bírta az elnökségi értekezletet, hogy pénzültványozásba bocsátkozzék, tehát azt a tervet, a melyért én a felhatalmazás alapján felelős voltam, megbolygassa. Kijelentem, hogy magának az értekezletnek az eljárása teljesen jóhiszemű volt és kár nem származott belőle.

A kibontakozás menete azután a következő volt:

A hátrálékok erélyesen foganatosított behajtása	
adott a praeliminált 600 frt helyett	307 frt 50
A Nemzeti Múzeum járuléka volt	500 frt
Későbbben jött a Rökk alapból	300 frt
	<hr/>
Együtt	1107 frt 50

Ezekről így rendelkeztem:

Az 'Ethnographia' biztosítására júniusra	100 frt
Ugyanarra a célra az év végéig	<hr/> 400 frt

Az előbbi summa készpénzben, a másik takarékpénztári könyv alakjában került a pénztárba (C/ melléklet).

Evvel a társaság egyedüli eszköze biztosítva volt addig, a míg 1893ban a rendes bevételi források újból megnyílnak.

Egyezséget kötöttem a főhitelezővel, a 'Közmívelődés' nyomdával aziránt, hogy: 1. pénz dolgában egyedül velem érintkezik, a titkárral, ki egyetlen egy esetben sem tudott pontos felvilágosítást adni, semmi szín alatt.

2. A júniusi füzetet fizetve kapja és

3. Megkapja 4/5 részét annak a summának, a melyet a társaság a Rökk alapból várt, de még nem ismert.

A nyomda ebbe beléegyezett s én úgy intézkedtem, hogy a pénzkezelés a pénztáros kezében egyesíttessék; kinek utasítást adtam, hogy minden befolyó pénzt adósságok törlesztésére fordítson, a mi egészben így történt.

1892 április 22ig ki volt fizetve a rendes	
bevételekből és befolyt hátrálékokból	640 frt 19 kr
azon túl a Rökk alapból (D/ melléklet)	300 frt
Ismét behajtott hátrálékokból	150 frt
	<hr/>
Együtt	1090 frt 19 kr.

Maradt tehát nyomdai adósság még törlesztendő a ‚Közmívelődési‘ nyomdánál 442 frt

És minthogy beláttam, hogy a folyóirat többé e nyomdánál nem hagyható, mert a Budapestről Kolozsvárra való szerkesztés képtelenségnek bizonyult, megegyeztem a nyomdával abban, hogy ő Budapestre szállítja az ‚Ethnographia‘ feles példányait, mire megkapja a tartozás végleges törlesztését. A midőn a nyomda a föltételeknek megfelelet, a meghatalmazás — B1 melléklet — értelmében utasítottam a pénztárost, hogy az alaptőkéből vegyen föl egy 500 frtnyi kölcsönt és elégítse ki a nyomdát, a mi meg is történt.

Nem bolygatom azt az állítólagos 310 frtnyi s a szerzőknek szóló adósságot, melynek kimutatását sohasem láttam, mely csak a titkártól volt bemandva s nem is követeltetett eddig, a helyzet így alakult f. é. őszén:

1. A folyóirat megjelenését az év végéig biztosítja a takarékpénztárban levő 400 frt
2. A társaság törlesztette a nyomdánál fennállott összes adósságait tehát megmenekült a zaklatástól csak saját alaptőkéjének tartozik - 500 frttal, mely tartozását a lehetőségekhez alkalmazkodó részletekben törlesztheti.
3. A tagok jegyzéke, a hátrálékok behajtása során, rendbejött s biztosítja az 1893dik év rendes bevételeit, ezekkel a társaság életét.

Evvel beszámoltam s nem marad egyéb hátra, mint az, hogy e jelentés alapján kérjem a fölmentvényt, vagyis az idecsatolt okmányok helyett a társaság majdani közgyűlése jegyzőkönyvének azt a kivonatát, mely a fölmentvényt tartalmazza.”⁷

A Magyar Néprajzi Társaság ugyan elkerülte a bukást, mert folyóirata, az Ethnographia kilábolt a csődből, de ennek nagy volt az ára: Örökre elvesztette Herman Ottót.

**OTTÓ HERMAN ÜBER DIE UNGARISCHE ETHNOGRAPHISCHE
GESELLSCHAFT
UND ÜBER DIE „ETHNOGRAPHIE“**

(Auszug)

Die Ungarische Ethnographische Gesellschaft wurde 1889 mit etwa 500 Mitgliedern gegründet, im folgenden Jahr gab sie den 1. Jahrgang ihrer Zeitschrift „Ethnographie“ heraus. Zu den Mitgliedern gehörte auch Ottó Herman, den die Gesellschaft aufgrund seiner diesbezüglichen Arbeiten in ihren Vorstand gewählt hat. Ende des Jahres 1891 verstarb Pál Hunfalvy, der erste Präsident der Gesellschaft, und in der Leitung traten Störungen auf.

7. Herman Ottó jelentése Kuun Gézának. Bp., 1892. nov. 10. Fogalmazvány, MTA.

Die Angelegenheiten der Gesellschaft übernahm Vizepräsident János Xantus. Bald stellte sich heraus, dass die junge Gesellschaft wegen der unvernünftigen Wirtschaft ihrem sicheren Ruin entgegengeht. Die Mitglieder wurden vernachlässigt, infolge der schlechten Administration wurde ihnen die Zeitschrift nur unregelmässig zugestellt. Daraufhin entrichteten sie keine Mitgliedsgebühren. Darüber hinaus wurde mehr publiziert, als es die finanziellen Möglichkeiten der Gesellschaft zuliesse. Die sich dauernd vermehrenden unbezahlten Druckereirechnungen hätten auch das Grundkapital der Gesellschaft verschlingen können. Auf der Vorstandssitzung im Februar 1892 schlug Ottó Herman vor, eine Kommission von 9 Mitgliedern und eine amtliche Körperschaft zu bilden. Diesen Reformvorschlag hat die Generalversammlung der Gesellschaft im Mai angenommen, Ottó Herman zu ihrem Präsidenten gewählt und bevollmächtigt, sofort Massnahmen zu ergreifen, um dem Ruin zu entgehen. Der neue Präsident wandte sich zuerst an die Mitgliedschaft und Träger der Gesellschaft und verlangte die nicht bezahlten Mitgliedsbeiträge, dann bat er um staatliche Hilfe. Er bot seine Zeitschrift dem Ungarischen Nationalmuseum an und versprach, als Gegenleistung für die materielle Unterstützung, die Beschreibungen seiner Sammlungen darin zu veröffentlichen. So kam der Name des Museums in den Untertitel der Zeitschrift. Von der Hilfe, die der Kulturminister gab, liess er die Druckereirechnungen tilgen. Seine energischen Massnahmen haben die Gesellschaft gerettet, gleichzeitig aber den Widerwillen des Vorstandes ausgelöst. Nachdem die Gefahr vorbei war, annullierte Ottó Herman seine Präsidentschaft, weil die Generalversammlung im Mai nicht beschlussfähig war. Dann hat Ottó Herman von der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft für immer Abschied genommen.

Sándor Huszty